

Eläinoikeuksista lyhyitä oppimääriä välttään

Elisa Aaltola

Viimeiset kaksi tuhatta vuotta ovat nähneet monia moraalisia murroksia. Käsitteet yksilön arvosta, yhteiskunnan olemuksesta, näiden kahden suhteesta, eri ihmisryhmien arvosta, jne. ovat vaihdelleet suuresti. Taustalla ei ole vaikuttanut pelkästään moraalifilosofointi, mutta moraalisten argumenttien uudenlainen esittäminen on ollut osa jokaista murrosta. Eläinetiikka on yksi uudenlaisen murroksen esittäjä.

Tieteessä tapahtuu -lehdessä käytiin viime vuonna vilkasta eläinoikeuskeskustelua (TT 2–6/2006). Keskustelu on kiertänyt kehää: erilaiset näkemykset ja tavat lähestyä asiaa eivät ole kohdanneet. Näkemykset ovat väistäneet toisinaan eritoten kolmesta syystä.

Henkilökohtaistaminen

Eläinoikeuksista puhuttaessa on tavallista, että keskusteluun antavat väriä *ad hominem* piikittelyt. Eläinoikeuskannattajat leimataan usein tunteelliseksi, hyvää tarkoittaviksi ja autuaan tietämättömiksi. Eläinoikeudet *sentimentalisoidaan* – niiden perusta löydetään tunteista ja tiedon puutteesta. Samalla kritiikin esittäjät korostavat omia hyviä lähtökohtiaan: minä välitän suuresti eläimistä, mutta kiellän eläinoikeudet. Tunustus antaa auktoriteettia eläinoikeuksien kritiikille, sillä eläinoikeuksia vastustavat eivät ole piittaamattomia, ainoastaan paremmin tietäviä. Eläinoikeuksien kohdalla käytetään myös *leimaamista*, joka tulee esille ”fanaattisuus” ja ”terrorismi” käsitteiden kautta. Leimoilla vältetään itse asiasta keskustelua, sillä fanaattisia mielipiteitä ei pidetä varteenotettavina, ja terroristien kanssa ei tarvitse luoda keskusteluyhteyttä.

Sentimentalisointia käytetään keskustelussa marginalisoinnin välineenä. Se on leima, jonka kautta vastapuoli voidaan osoittaa tahoksi, jolla ei ole vakavasti otettavaa sanomaa. Mikäli tätä elementtiä halutaan korostaa, tulee sille tarjota perusteita. Millä perusteella eläinoikeusargumentit ovat sentimentaalisia ja pohjaavat tiedon puutteeseen, mikä ylipäättään on tunteiden ja tiedon rooli etiikan saralla? Perusteet ovat erityisen tarpeellisia tilanteessa, jossa eläinetiikka

ja sitä seurannut eläinjuridiikka ovat vuosikymmeniä luoneet lukuisia nimenomaan rationaaliseen perinteeseen nojaavia teorioita eläinten oikeuksista. (Paradoksaalista onkin, että etiikan sisällä on syntynyt uusi kritiikki: eläinetiikka on nykymuodossaan *liian* tiedollista).

Toinen ongelma on, että sentimentalisointiin sisältyy aina kehäpäätelmän vaara. Tietty asia nimetään sentimentaaliseksi silloin, kun sen ei koeta voivan olla rationaalinen: 1) x ei voi olla rationaalinen argumentti, 2) x:n on pakko olla sentimentaalinen argumentti, 3) x ei siis ole rationaalinen argumentti. Kysymys siitä, *miksi* x ei voi olla rationaalinen argumentti jää sivuun. Samalla sivuutetaan yhdellä epäloogisella huihtaisulla koko argumentoinnin perusta: näkemyksiä ei voida kumota pelkällä toteamuksella, että väite ei *voi* pitää paikkaansa (miksi ei?). Valitettavasti tätä huihtaisua käytetään toistuvasti eläinoikeuksien saralla. Sentimentalismiin lisäksi eläinoikeuksien absurdiksi nimeäminen toisintaa samaa kaavaa. Eläinoikeudet eivät voi olla järkevä valinta, joten ne ovat absurdeja, joten ne eivät voi olla järkevä valinta. Keskustelu päättyy ennen kuin se on alkanutkaan.

Eläinoikeudet myös *henkilökohtaistetaan*. Ne ovat henkilökohtainen mielipide, joidenkin altruististen henkilöiden yksilöllinen pyrkimys, mutta asia, jolla ei voi olla eikä tule olla yleistä perustaa. Usein väitteenä onkin, että eläimillä ei ole oikeuksia, mutta ihmisillä on eläimiä kohtaan velvollisuuksia: moraalisen arvottamisen syy ei ole itse eläimessä, vaan halussamme suhtautua eläimeen tietyllä tavalla. Henkilökohtaistaminen kulkee käsi kädessä *kontekstualisoinnin* kanssa. Eläinten arvo on sidottu niiden käyttötarkoitukseen: sikaa voidaan kohdella toisin kuin koiraa. Henkilökohtaistaminen ja kontekstualisointi tarkoittavat, että eläinten arvo on toissijainen eläimiä koskeviin normeihin nähden. Lopulta velvollisuudet eläimiä kohtaan ovat joustavia ja arbitraarisia. Kukin yksilö voi itse määrittää oman eläinsuhteensa, ja usein ainoastaan itsetarkoituksellinen sadismi on teko, joka koetaan yleisellä tasolla vääräksi. Meillä ei ole oikeutta ”pakottaa” yleistä eläinsuhdetta toisille. Velvollisuudet myös vaihtelevat rajusti riippuen kontekstista.

Nykyinen eläinsuojelulaki korostaa voimakkaasti sekä henkilökohtaisuutta että kontekstuaalisuutta. Eläimillä ei ole oikeuksia tai yksilöarvoa, mutta meillä on niitä kohtaan velvollisuuksia. Velvollisuudet ovat varsin maltillisia, mikä tulee esiin eläinsuojelulakien minimaalisissa vaatimuksissa sekä heikossa täytäntöönpanossa. Yksilöillä on "lupa" noudattaa omia katsantokantojaan ilman täsmällistä valvontaa, ja räikeimmätkin rikkeet johtavat vähäisiin tuomioihin.

Myös tässä keskustelussa on ollut kosolti edellä mainittuja aineksia. Sentimentalisointi sekä henkilökohtaistaminen ovat toistuneet eri argumenteissa. Samalla on jäänyt sivuun viimeksi mainittu huomio: nykyiset eläinsuojelulait eivät riittävällä tavalla turvaa eläinten hyvinvointia. Tästä syystä eläinoikeuskeskustelu käydään, ja sitä tulisi käydä itse asian näkökulmasta. Vakava eläinmyönteinen asenne vaatii eläimen kohtaamista myös omana itsenäisenä olentonaan, jolla on oma itsenäinen hyvinvointinsa. Eläimellä on oltava oikeuksia, pelkät velvollisuudet ihmisen näkökulmasta eivät riitä.

Moraali vai laki?

Keskustelua on johtanut eripuraan myös kysymys laillisuudesta ja moraalista. Aulis Aarnio on painottanut laillisten oikeuksien luonnetta, kun taas itse olen korostanut moraalisia oikeuksia. Tämä ei kuitenkaan ole sekaannus. Alkuperäisessä kirjoituksessaan (TT 2/2005) Aarnio viittaa useassa kohdassa moraalisiin oikeuksiin ja laajentaa näin näkemyksensä koskemaan myös niitä. Esitettyjä vastaväitteitä ei voida tyrmätä ajatuksella, että kyseessä oli kaiken aikaa pelkästään laillisia oikeuksia koskeva keskustelu.

Tämä antaa aihetta laajemman kysymyksen esiin nostamiselle. Mikä on laillisten ja moraalisten oikeuksien suhde? Lain ja moraalien irrottaminen toisistaan on hankala tehtävä, ja kenties tästä syystä Aarnio itse eksplisiittisesti on viitannut moraaliiin. Lain ja moraalien suhde on monitahoinen ja osittain kehämäinen. Laki vaikuttaa normeillaan moraalikäsitteisiimme, ja moraalikäsitteiden tulisi – ideaalitulanteessa – vaikuttaa lain rakentumiseen. Tästä syystä edes puhtaasti laillisia oikeuksia käsittelevässä keskustelussa on mahdotonta sivuuttaa pohdintaa eläinten moraalisesta asemasta. Moraali pakottaa meidät selvittämään, mitä lain *tulisi* moraalisten arvojen puitteissa sisältää. Aarnion alku-

peräiseen kirjoitukseen vastanneet keskittyivät nimenomaan tähän seikkaan.

Keskustelussa on esitetty kantoja, jotka kuvailevat olemassa olevaa lain kirjainta. Nykymuodossaan lakiin eivät kuulu eläinten oikeudet. Aarnio on toistanut tämän seikan monta kertaa ja ilmeisen turhautuneena tarjonnut yhä lyhyempää lain peruskurssia eläinoikeuksien kannattajille. Eläimillä ei voi olla oikeuksia, sillä laillisiin oikeuksiin eivät kuulu eläinten oikeudet. Tällaisenaan väite on kuitenkin varsin vaillinainen. Toki moraaliseen keskusteluun kuuluu nimenomaan pohdinta siitä, mitä esimerkiksi lakiin tulisi kuulua, ei sen kuvailu, mitä siihen nykyisellään kuuluu. Kuten naturalistinen virhepäätelmä muistuttaa, vaadetta muutokseen ei voida torjua toteamalla, miten asiat nykyisellään ovat. Mikäli laki tarjoaisi jo nykyisellään perustan eläinten oikeuksille, olisi koko aihe vailla tarvetta lisäkeskustelulle. Aarnion kanta voidaan myös ymmärtää sympaattisemmin siten, että hän tarkastelee lain rajoja, ei lain kirjainta. Toisin sanoen, pohdinnan kohteena olisi tällöin se, tarjoaako laki puitteita muutokselle: onko lakia mielekäästä muokata siten, että siihen sisältyisivät myös eläinoikeudet? Menetetäänkö muokkaamisen kautta lakiin kuuluvia perusmerkityksiä?

Vastaus riippuu osaltaan siitä, mitä eläinten oikeuksilla tarkoitetaan. Joillekin eläinten oikeuksien peruslähtökohta on omistusoikeudesta luopuminen: eläimet eivät ole omistettavissa oleva hyödyke. Tällöin oikeudet perustuvat pidättäytymiseen eläinten hyväksikäytöstä, ollen negatiivisia oikeuksia. Ne eivät kata positiivisia oikeuksia, jotka johtaisivat esimerkiksi velvollisuuteen turvata luonnonvaraisten eläinten hyvinvointi. Oleellista on eläinten itsenäisyys ja mielenkiintoisella tavalla myös ulkopuolisuus: laki ei spesifioisi eläimille monia oikeuksia, ainoastaan oikeuden jäädä nykyisten eläinten käyttöön perustuvien käytänteiden ulkopuolelle.

Joidenkin mukaan eläinoikeudet puolestaan tarkentavat myös positiivisia velvollisuuksia ihmisten osalle. Tällöin korostetaan usein "eläinasiamiehen" roolia. Eläinten kohtelua säätelisi tarkemmin spesifioitu laki, jonka toteutumista valvoisivat tietyt asiaan perehtyneet tahot. Eläinten intressit pyrittäisiin turvaamaan mahdollisimman pitkälle. Myös muita mahdollisuuksia on olemassa, ja asiaa koskeva kirjallisuus kasvaa vuosi vuodelta. Esimerkiksi eläinten itseään koskevasta omistusoikeudesta on puhuttu osana eläinasiamieskontekstia.

Intressien turvaaminen ei toki tarkoittaisi luonnonvaraisten eläinten raahaamista sisätiloihin pakkaselta piiloon tai koiran äänioikeutta. Se yksinkertaisesti tarkoittaisi sitä, että eläimille taataan mahdollisuus toteuttaa lajilleen ominaisia taipumuksia. Eläimille siis taattaisiin mahdollisuus hyvinvointiin. Intressien turvaaminen ei myöskään tarkoittaisi velvollisuuksien kasautumista siten, että Maurin tulisi kuluttaa päivänsä pellollaan olevien hürten hoivamiseen. Velvollisuudet olisivat luonteeltaan *prima facie* tarkoittaen, että meidän tulee tehdä annetuissa rajoissa parhaamme myös eläinten hyvinvoinnin huomioimiseksi.

Miten me sitten tietäisimme, mitä eläinten intressit ovat? Etologia tarjoaa vastauksen: eläintutkimuksen kautta voidaan tarkentaa, mitä kognitiivisia kykyjä, tarpeita, yms. eläimillä on. Eläinoikeudet eivät siis perustu jo kirosanaksi muotoutuneeseen ”inhimillistämiseen”.

Entä mitä tapahtuisi lain merkityksellisyydelle? Muuttuisivatko moraalin näkökulmasta oleelliset termit kuten ”persoonaa”, ”oikeus”, ”vapaus” tai ”murha” siten, että niiden merkitys katoaisi? Lakia ja moraalista ajattelua määrittää osaltaan ihmiskeskeinen merkityksenanto. Kielipelimme ja tapa käyttää käsitteitä sulkevat eläimet usein pois (esim. ”murha” koskettaa ainoastaan ihmisiä, ainoastaan ihmiset ovat ”persoonia”, jne.).

Merkitykset kuitenkin muuttuvat jatkuvasti sen sijaan, että olisivat staattisia ja kontekstille sokeita. Täysin vieraat merkityksenannot rikkovat kielipelejä ja jäävät ulkopuoliseen asemaan. Tämä keskustelu kuitenkin itsessään paljastaa, että eläinoikeuksista puhuminen ei ole merkitykseltään täysin vierasta: eläinoikeuksia voidaan mielekkäästi käsitellä kielipelimme sisällä. Koska merkitykset muuttuvat, on perusteltua väittää, että niiden tulisi muuttua myös moraalisten näkemysten kautta. Olemassa oleviin merkityksiin vetoaminen ei siis itsessään tarkoita, että merkityksiä ei tulisi muuttaa tai laajentaa, tai että tässä yhteydessä eläinoikeudet tulisi jättää unholaan.

Eläinoikeudet johtavat väistämättä lain muuttamiseen. Eläinoikeuksien kautta tuskin kuitenkaan joudutaan luopumaan sellaisista merkityksistä, jotka ovat välttämättömiä ihmisen itsemäärittymisen näkökulmasta. Eläinoikeuksia koskevan keskustelun räjähdysmäinen kasvu viimeisen 150 vuoden aikana on tuonut ajatuksen eläinten hyvinvoinnista osaksi perusmerkityksiämme. Kuten Aarnio itse tuo esille, kukaan ei halua myöntää olevansa ”eläin-

rääkkääjä”, ja luultavasti varsin harva ihminen myöntäisi olevansa vailla mielenkiintoa eläinten hyvinvointia kohtaan. Suhde eläimeen on muodostunut osaksi sitä, minkä määritämme ihmisyydeksi ja inhimillisyydeksi. On epäselvää, miksi tämä suhde rikkoisi olemassa olevia merkityksiä tavalla, jota ei voida sietää. Samoin on epäselvää, miten tästä suhteesta voidaan puhua vakavassa mielessä, mikäli se jää lain ulkopuolelle.

Eläinoikeudet perustuvat kahteen seikkaan: 1) eläimillä on kykyjä, jotka tekevät niistä moraalisesti merkityksellisiä yksilöitä (esimerkiksi ”asioiden” sijaan), 2) moraalii ei keskity palvelemaan ainoastaan moraalisia subjekteja, vaan myös niiden subjektien toiminnan kohteita. Esimerkiksi juridiikkaa paljon käsitellyt filosofi Martha Nussbaum korostaa ”kykynäkemystä” (*capabilities approach*), jonka mukaan eläinten kognitiivisia kykyjä on pyrittävä kunnioittamaan. Hän hyökkää Rawlsilaista sopimusteoriaa vastaan, jonka mukaan ainoastaan subjekteilla on oikeuksia, sillä se sekoittaa kaksi kysymystä: ”kuka luo periaatteita?”, ”keitä periaatteet koskevat?”. Moraalin *alkuperää* (ihminen on moraalinen olento) ja moraalin *sisältöä* ei voida samastaa – sisältö voi koskettaa myös muita kuin moraalisesti kyvykkäitä olentoja. Tästä syystä me laskemme moraalisen arvon ja oikeuksien sisälle kyvyttömät ihmisryhmät, ja tästä syystä myös eläinten arvosta ja oikeuksista voidaan puhua. Vaikka kettu ei tiedä moraalista tai laista tuon taivaallista, ja vaikka kettu itse söisi suihinsa jäniksen poikineen, on ketulla silti arvoa, ja ketun hyvinvointi on silti merkityksellinen.

Perustan merkityksellisyydelle antaa kyky kokemusten omaamiseen (ts. fenomenaalinen tietoisuus). Ns. eksperientialistinen kanta on yleistynyt käytännöllisen etiikan saralla, ja sen mukaan oleellista moraalisen arvon näkökulmasta on kykymme kokea meihin kohdistuvat teot, ei kyky rationalisoida noita tekoja, pohtia oman minämme eksistentiaalista merkitystä tai luoda moraalisia periaatteita. Maurin potkiminen on ensisijaisesti väärin siksi, että Mauri kykenee kokemaan – ei siksi, että Mauri kykenee konstruoimaan periaatteita.

Moraaliset auktoriteetit ja itsestäänselvyys

Kolmas kohta, joka johtaa ongelmiin käydyn keskustelun saralla, on ns. geneettinen virhepä-

telmä. Keskustelussa on toistettu klassikoiden nimiä ikään kuin se, että kyseenomaiset herrat ovat olleet jotakin mieltä antaisi asialle oikeuden. Vaikka näkemyksen esittäjä olisi kuinka juhlava, se ei tee itse näkemyksestä oikeaa: alkuperä on erotettava totuusarvosta. Aarnion mukaan viimeiset 2000 vuotta ovat olleet hänen puolellaan. Vaikka väite on yleistys (esim. Plutarkhos ja Pythagoras eivät suinkaan olleet samaa mieltä Aristoteleen kanssa eläinten asemasta), on se samalla myös vaikuttava. Filosofiset käsitykset kuitenkin muuttuvat – filosofia elää keskustelun kautta, ja sen funktio löytyy kyseenalaistamisesta, halusta tarkastella kriittisesti niitä oletuksia, joita on pidetty itsestäänselvytenä. Perinne itsessään, tai perinteen alkuperä, ei tarjoa oikeutusta.

Viimeiset kaksi tuhatta vuotta ovat nähneet monia moraalisia murroksia. Käsitykset esimerkiksi yksilön arvosta, yhteiskunnan olemuksesta, näiden kahden suhteesta sekä eri ihmisryhmien arvosta ovat vaihdelleet suuresti. Taustalla ei ole vaikuttanut pelkästään moraalifilosofointi, mutta moraalisten argumenttien uudellinen esittäminen on ollut osa jokaista murrosta. Eläinetiikka on yksi uudelleen murroksen esittäjä. Sen päälähtökohtana on ollut tarkastella kriittisessä valossa eläimiä koskevia, fakkiutuneita oletuksia. Eläimiä koskevat uskomukset

ovat usein kritiikkiä väistäviä.

Kuten kaikkien fakkiutuneiden käsitysten kohdalla, myös tässä yhteydessä korostetaan usein ”luonnollisuutta” ja ”itsestäänselvyttä”. On luonnollista, että eläimiä käytetään tietyllä tavalla, ja tämä on niin itsestäänselvää, että kaikenlainen kyseenalaistaminen on absurdia (juuri tästä syystä sen lähteen on löydyttävä kyseenalaistajan persoonasta, ei itse kysymysten sisällystä). Yksi tapa perustella fakkiutuneisuutta on historiaan vetoaminen: ihminen on ”aina” uskonut näin, siksi kritiikki on naurettavaa.

Merkitykset ovat kuitenkin avoimia myös muutokselle ja eläinoikeuksille. Perinteiden ja lain kirjan sijaan meidän on kysyttävä, tulisiko perinteitä ja lainkirjaa muuttaa. Tulisiko eläimillä olla oikeuksia? Vakiintuneet käsitykset eläinten asemasta eivät itsessään ole vastaus, vaan tarvitaan perusteluita niiden hyväksymiseksi. Valitettavasti syy tämän seikan torjumiseksi löytyy usein omien kulutustottumuksiemme kiusallisuudesta.

Kirjoittaja on valtiotieteen lisensiaatti ja filosofian tutkija Turun yliopistossa ja Manchester Metropolitan Universityssä.